

SZÜCS BRIGITTA

A TERHES ASSZONY ÉS AZ ÚJSZÜLÖTT EGÉSZSÉGÉNEK VÉDELME CSÍKBAN A 20. SZÁZAD ELSŐ FELÉBEN

T. Székely László kézírata nyomán

Nemcsak a terhes asszonyra vonatkoznak tiltások, hanem a gyermekágyas, más néven betegasszonyra is, kivált hogy erről az állapotról úgy vélekedtek, hogy ilyenkor könnyebben elbánhat vele a „gonosz”.

■ T. Székely László (1912–1982) gyimesbükkü születésű ember volt, aki teológiai tanulmányokkal kezdte pályafutását a gyulafehérvári római katolikus teológiai akadémián, majd ennek elvégzése után Csík megyében évekig működött káplánként és hitoktatóként. 1947-ben tanári képesítést szerzett történelemből és földrajzból a kolozsvári Bolyai Tudományegyetem bölcsészettudományi karán.

Egyházi szolgálatból való kilépését követően, 1949-ben néprajzból doktorált Gunda Béla professzornál. Néprajzi munkássága egész életét végigkísérte. Elsősorban a csíki székelyek vallási néprajza foglalkoztatta, ennek köszönhetően több írása született ebben a témában, mint például *Szenthelyek, ünnepnapok. Csíkszentdomonkos és Balánbánya turista kalauza* (Szerző kiadása. Kolozsvár, 1936); *Áhítat a falun. Adatok Csíkszentdomonkos vallási néprajzához* (Szerző kiadása. Csíkszereda, 1943), *Ünneplő székelyek. Adatok a székelység vallásos néprajzához* (Csíkszereda, 1943 2. kiadás Kolozsvár, 1944) és *Az életfordulók néprajza. A paraszttársadalom alkata az évfordulók csíki néprajzában* (doktori értekezése, 1949).¹

1948-tól a Kelet-Bánság területén, Temesváron élt feleségével és két fiával. Itt nyugdíjba vonulásáig történelmet és földrajzot oktatott, többek között a Magyar Vegyes Líceumban és a

Matematika–Fizika Líceumban. Székely professzor földrajzi tevékenysége is jelentős volt, hiszen Temesváron ő végzett elsőként földrajzi kísérleteket, amelyekkel a tájékozódást, az égtájakat, a helyi idő kiszámítását, az atmoszféra mozgásait, az időjárás és a folyóvizek hatásait és a domborzati formákat vizsgálta. Ezenkívül érdekelték a földtörténeti és vulkanikus problémák, amelyeket az Arad megyei Lippai-dombság egykori tengervidékén és a bánáti Nagy-Topolovac környékén tanulmányozott. Számos földrajzi-természetismereti cikket publikált a *Szabad Szó* című temesvári napilapban.²

T. Székely László életútjának emlékei és az utókorra hagyott tudományos munkái a különböző tudományterületeken való jártasságáról, kiemelkedő pedagógiai és közösség-összekovácsló talentumáról tesznek tanúbizonyságot. Jelen tanulmányommal is ezt kívánom igazolni, amely T. Székely László *Az életfordulók néprajza. A paraszttársadalom alkata az évfordulók csíki néprajzában* című kéziratával fog foglalkozni. Ezen munkának pontosan azon részei kerülnek ismertetésre, amelyek a terhes nők és újszülöttek egészségvédelmének tapasztalati és mitikus felfogásához kötődnek.³ Ezen témát érintő fejezetekben szemléletesen kirajzolódik Székely László néprajzi, szociológiai és etnobotanikai oldalról való megközelítéseinek összefonódása, továbbá érzékelhető a leírások mögötti gyakorlati terepmunka is.

Dolgozatom tehát nemcsak néprajzi témájú cikk, hanem recenzálása is T. Székely László még kiadatlan gépelt kéziratának.

T. Székely László *Az életfordulók néprajza. A paraszttársadalom alkata az évfordulók csíki néprajzában* című leíró és elemző munkáját 1948-ban írta meg, amit többesztendei helyszíni (Felcsík, Alcsík és Kászón) néprajzi gyűjtőmunka előzött meg. Ezt követően is folytatta a csíki terepkutatást, így 1980-ban első munkáját kiegészítette és bővítette, majd a 201 oldalas gépelt kéziratát beküldte a Kriterion Könyvkiadó kolozsvári szerkesztőségének, ahonnan elismerő és támogató jellegű visszajelzéseket kapott. 1982-ben Székely László hirtelen elhunyt, kéziratának kiadása pedig nem valósult meg.⁴

Az életfordulók néprajza megírásához végzett kutatómunka főként arra irányult, hogy a népelet valós helyzetéről úgynevezett „pillanatfelvételekkel” tudósítsanak, amelyekben elemi szerepet játszik a holisztikus adatgyűjtés és a szociológiai szemlélet, mint például a statisztika alkalmazása. Székely László mindezt jelzi is kéziratának első fejeztében, majd székely társadalomtörténeti attitűdjeit vázolja fel. Szövegében a csíki székelyek átmeneti rítusai tükrében vizsgálódik, ennek első állomásának jelöli ki a születést és az azt megelőző magzati létet, a terhességet.⁵ Azért is bizonyul szerencsésnek a csíkiak képzeteit és az élethez való viszonyulásait az életfordulók mozzanataiban vizsgálni, mert azok ilyenkor erőteljesebben megnyilvánulnak különböző megnevezésekben, tilalmakban vagy cselekedetekben, amelyek gyakorta mágikus tartalmakkal vagy gyakorlati, illetve tapasztalati tudással átitatottak.⁶ Ennek értelmében a kéziratban a gyermekáldásról olvashatunk tehát elsőként.

T. Székely László megállapítja, hogy a gyermekáldással kapcsolatos felfogások falvanként különbözőek. Általánosságban elmondható, hogy a gyermeket értéknek vélték, bár szórványosan jelentkezett a születéskorlátozás is. Az utóbbi érdekében a nők különböző teákat, növényeket és babonás eszközöket is használtak. Székely László növényeket nevez meg helyi elnevezésükkel, konkretizálva azokat latin neveikkel, mint például „paponya” (*Verbena officinalis*) vagy petrezselyem (*Petroselinum hortense*) gyökér, amelyek végére cernát kötöttek, és

azzal vették el a magzatot. Ehhez idéz két köznyelven forgó szólást is: „Gyöke-rezés” és „Felgyökerezett magának”, amelyek bizonyítják e növények terhesség-megszakításra való alkalmazásukat. Ezenkívül különböző receptúrákról olvashatunk, például egy teakúráról, amelyhez a következő növényeket nevezi meg a szerző: „magtalan papsajtából (Malva neglecta, Wallr.), ez »magtalanít«, oleander újításból (Nerium oleander, L.), levendula (Lavalandula officinalis, Chaix.), derenduca lapiból (Gentiana ciliata, L.) készítik.” További eljárásokról is szó esik: a nők forró vízbe öntött ecettel párolták magukat, feloldott sót és kámfort ittak. Sok esetben az anyós nem látta jónak a gyermekáldást (főként többgyermekes családban), Székely László szövegében rögzítette az anyós hozzáállását: „Nem kell több borjúzó tehén.”

A fogamzásban a régi primitív elképzelések, illetve a természettel kapcsolatos analógiák nyomait véli felfedezni Székely László. A megtermékenyülés azon néphiten alapszik, hogy a nő a fogamzásával a természetet imitálja, ennek nyomán eredezteti Székely László a „Bogyó” gyermeknevet is.⁷

A terhes anya és a magzat fizikai és szellemi egészségének megőrzése rendkívül fontos volt korábban is, így számos tiltás vonatkozik az állapotos anyára.⁸ Székely László a tiltásokat strukturáltan csoportosítja. Elsőként nevezi meg a *látási és tapintási tiltalmakat*, amiket a következő gyűjtéseivel példáz: a terhes asszonynak nem volt szabad nyulat, békát látnia, hogy a gyermek ne legyen nyúl-, vagy békaszájú. Csíkszentmihályon nem volt szabad félszeg embert meg nézni, megcsodálni, nehogy a gyermek is olyan legyen. Gyimesbükkön nem volt szabad az anyának kutyát érinteni, farkast látni. Csíkkarcfalván tojánhéjra tilos volt lépni, nehogy a gyermek arca foltos legyen.

Második klassziként határozza meg a szerző a *dologtilalmakat*, amelyek szerint régen tiltották a munkát az állapotos asszonynak. Ennek értelmében a terhes anyának cipelni, kútra mennie nem volt szabad, sőt szőnie sem, nehogy a gyermek homloka ráncos legyen. A viselős anyának a karincájába⁹ bogyós gyümölcsöt, virágot, pénzt, tojás nem volt szabad rakni, mert a gyermek arcán meglátszott.

Harmadik kategóriába tartoznak az *étkezési tiltások*, ezek jellemzően analógiás ételektől való tartózkodást jelentettek. Nem volt szabad ülni¹⁰ és farkas érintette húst enni az anyának, nehogy sebek jelenjenek meg a gyermek testén. Rendkívül fontos volt, hogy bármit, amit megkíván az anya, abból ehessék, mert különben „ellesz” a gyermek (vetelés), vagy az anya megbetegszik. Ezt követik a sorban a *szellemi tiltások*, amelyek az anyát arra intik, hogy ne mérgeződjön, ne tanúskodjon, esküt ne tegyen, illetve temetésen részt ne vegyen. Végül utolsó csoportként vannak megnevezve a *rendkívüli tiltások*, ide sorolható például a terhes asszony küszöbre való ülésének tilalma.

Székely László külön tárgyalja a gyermek nemét jósoló képzeteket, amelyek a terhes asszony fizikai alakulásából való következtetésekből adódtak: „ha hegyes a viselős asszony hasa, fiút szül, ha pedig kerek, tehát a derékban hordja a gyermeket, akkor leányt szül. Ha hányingere van, ha foltos az arca, ha ég a melle: leánya lesz, az utóbbit a hordozott gyermek nagy haja idézi elő.” A születési időt is a gyermek neve határozza meg. Csíkkarcfalván úgy tartják, hogy ha sokáig viselős az anya, akkor fia lesz, ha rövidebb ideig, akkor lánya.

A viselős anya lelkileg is felkészült a szülésre, így elmondta a terhes asszony imáját, és fogadalmakat tett a bűcsúra.

Székely László csoportosítja a szülés előkészületeinek mozzanatait, megkülönböztet *szellemi gondozást* és *testi gondozást*. Szellemi gondozáson értendő

például, amikor az anya kezébe olvasót adnak, nyakába érmet, fejéhez imakönyvet tesznek. A szerző csíkrákosi gyűjtéséből említi, hogy éjjelre fonákjára kötött kendőt tesznek a fejére, hogy a szépasszonyok ne járják. Testi gondozásnak minősül a szülő anya hajának leeresztése, majd kendővel való lekötése golyva elkerülése okán (csíkbánkfalvi adat). A kendő „tisztas asszonyi állapot” jelképe volt. Láz esetén mellére és homlokára vizes ruhát tettek. Csíkcsekefalvi gyűjtés alapján a teher könnyebb viselése és a méh lehúzóadásának megakadályozása érdekében övet kötöttek az anyára.

A kéziratban olvashatunk a szülés körülményeiről is, például hogy ne szennyezzék be az ágyat, a földön, szalmán szültek. Székely László idézetekkel példázza mindezt: „sétára guggolva” (sajtára guggolva), „székre ülve szültek”, „a székek adja az erőt”, a „kicsid ágyban térden állva, az ágyba kapaszkodva szültek”. A könnyű szülést „gőzöléssel” és „sétára ültetéssel segítették elő, a szülő asszonyt sétára¹¹ ültették, és a forró víz párolgását körös-körül elzárták. Továbbá az anyára a hét mennyei zárat és Tóbiás könyvét rátették. Masszírozták, pálinkával itatták, Székely László csíkjénőfalvi gyűjtéséből idéz: „Igyál, mert ettől erőd lesz.”

A szülésnél jelen volt a bába, a férj és a szomszédság. Korábbi időszakokban a bába teendőit úgynevezett *értőasszonyok* végezték el. Számtalan esetben szültek bába nélkül. Gyakran a szülő asszony a férje nyakába kapaszkodott, hogy szenvedjen ő is, ezzel megkönnyebbülést ért el. A szomszédok fújták, az arcát törülgették, a gégejét fogták, hogy „ne legyen golyvája”, mondták Székely Lászlónak Csíkjénőfalván.

A méhlepényt nevezték másának vagy gyermekháznak is. Székely László leírása szerint „lítés üvegbe fúvással” szabadultak meg tőle, majd trágyába vagy földbe ásták. Szokás volt hangyaboly tetejére rakni, ha naplemente előtt a hangyák elhordták, akkor úgy tartották, hogy a gyermek hosszú életű lesz, ha nem, akkor nem sokáig marad életben, ez szintén Csíkjénőfalván hangzott el.

A köldökzsinorral és annak későbbi megőrzésével kapcsolatosan Székely László érdekes adatokat közöl: „A köldökzsinórnak egy csonkját orsóhegyre húzták, s amikor a gyermek iskolába kezdett járni, átnézettek rajta, hogy az ezermesterre váljon. Helyenkint »szabaduláskor« egy zsebkendőben a templomba vitték és az oltár mögé dobták. Házasságkötéskor a legény kioldotta a köldökzsinorra kötött piros szalagot (Csíkjénőfalva).” Az anya utófájdalmait sok helyen „lerészegítéssel” könnyítették, a következő idézetet olvashatjuk a kéziratban: „Tarsd a literes üveget a párnád alatt, hogy ne legyen rágásod.”

A kéziratban a szülő anya betegségeiről pontokba szedve olvashatunk. Elsőként kerül említésre a derékszakadás mint reumás tünet, amelyet „felszedéssel” gyógyítottak: „a beteget a földre fektették és egy »tudós férfi« megmasszírozta, megpogtatta, »felszedte« a bőrét.” A szülés után elformátlanódott anyára azt mondták, hogy leszakadt a hasa. A vérfolyást bazsarózsa (*Paeonia officinalis* L.) teával gyógyították Csíkjénőfalván. A visszértágulás kialakulását a bábaasszony hibás kezelésének tulajdonították, vagy a mezítláb járásnak.

Nemcsak a terhes asszonyra vonatkoznak tiltások, hanem a gyermekágyas, más néven *betegasszonyra* is, kivált hogy erről az állapotról úgy vélekedtek, hogy ilyenkor könnyebben elbánhat vele a „gonosz”. Fésülködnie tiltott volt egy hétig, mert az kézreszketést, fejfájást okozhatott a későbbiekben. Úgy gondolták, hogy a fésűvel a fejbőr ereit kirángatná. Három hétig a házat nem volt szerencsés elhagynia, sem vízen keresztül mennie, mert az a tej elapadásához vezethe-

tett, vagy a szomszéd háziállatai elpusztulásához (gyimesbükki adat). Ha mégis kimenetelre kerülne sor, Csíkjenőfalván az anyának meg kellett kerülnie az utcai keresztet.

A gyermekágyas anyát a rokonok és a szomszédok rendszeresen látogatták, és enni vittek neki. Székely László egy csíkgöröcsfalvi adatot közöl ehhez kapcsolódóan: „Nem kell se tejük, se almuk, se a kicsi bubájuk.” A látogatók, hogy ne apadjon el az anya teje, vagyis „ne vigyék el a tejét”, rongydarabot hagytak a háznál.

Az anya avatásáról is olvashatunk a kéziratban, bár ezt igen röviden tárgyalja Székely László. Az avatásra, amely a keresztelő előtt hat héttel történt meg, az anya fehérbe öltözött, ilyenkor semmit nem adott ki a házából, ha mégis tejet adtak volna el, akkor sőt kellett bele tennie, nehogy elapadjon a szoptatós anya teje. Az ártó szellemek megtévesztése céljából a csecsemő homlokát korommal kenték be.

Az újszülött egészségének védelméhez ugyancsak számos szokás-elem kapcsolódott. Köztudottan a keresztetlen gyermek még tisztátalan, születése után egy vagy két hétre keresztelték meg, addig fokozott elővigyázatossággal kellett számolni, hiszen a „gonosz erők” könnyebben elérhették, amelyek következményei különböző betegségek vagy fizikai rendellenességek lehettek. A kisgyerekek orvoslását zömmel a bába vagy az úgynevezett „fogdosóasszony” végezte.

Elsőként említi Székely László a *testi alakításokat*, például hogy ne legyen alaktalan a csecsemő feje, a falcsontokat helyremasszírozták, fejkendővel elkötötték, pedig az említett eljárás sokszor daganatot, tompulást idézhetett elő.

A kisbaba fürdetését általában napfelkeltekor a konyhában végezték. A fűrésztövizet kaszapengén öntötték a teknőbe, úgy gondolták, ez az eljárás az igézés ellen hathatós. A vízbe különböző gyógyító varázsszereket tettek. Hasfájás ellen az anya által elfogyasztott hús csontját tették a vízbe. Ezenkívül áztatlan lent (*Linum usitatissimum* L.) és bükkfa (*Fagus silvatica* L.) kérgéből égetett hamut tettek. A teknő egyik végébe hamut és sőt tettek, a másikba ugyanazt megfordítva. Pénzt is dobhattak bele. Mindezek a cselekmények az ártó hatalmak elleni védekezés céljából történtek. A gyermek fürdővizéből akár az apa pálinkájába is tölthettek, hogy gyermekét jobban szeresse. A fűrésztövizet napfelkelte előtt és napnyugtakor nem volt szabad kiönteni, figyelni kellett arra, hogy olyan helyre öntsék, ahol mások nem járnak, nehogy elvigyék a kisgyermek álmát. Roppant érdekes adatra bukkanhatunk a „kárvallott hús”¹² és a „lefülledt” betegség összefüggéséről, amely szintén analógián alapszik: „A »kárvallott« hús csontját idem per idem elve alapján teszik a gyermek fűrésztövizébe.”

Az anyatejet, akárcsak a méhlepényt, mágikus eljáráshoz felhasználták: „Az előtejből kovásztalan pogácsát csinálnak (»kovász«), amibe kisgyermek temetésekor a sírjáról elhozott gödörföldet kevernek. Ezzel vissza lehet szerezni az anyatejet.” Az anyatej védelme érdekében az ajtóra kis piros keresztet posztót tűztek. Ha egy szoptatós anya „elvitte” a tejet gyermekágyas asszonytól, akkor a szoptatós anya tejéből ráfejnek egy piritós kenyérre, és megetetik a gyermekágyas asszonnal, így visszajön a teje. Ha bárki más vitte el az anya tejét, akkor azzal közösen lapotyát ettek, amelyre tejet fejtek.

A fejlődő gyermekeket tejbegrízzel etetik és teákkal itatják. Székely László a következő növényeket sorolja fel, amelyekből teát főztek: „részben kéznél lévő hagyma (*Allium cepa* L.) és kamilla (*Mastricaria chamomills* L.) teából, részben

pedig a patikából hozott ánizsmagos (*Pimpinella anisum*) vízből és kelemensárból (egy barna folyadék) áll. A gyermek megkívánásának engednek.

A gyermek jó alvásának érdekében öt vagy hat mákfejet (*Papaver somniferum* L.) főztek csészébe, és annak a levét itatták a gyermekkel. Ha a gyermek túl sokat aludt azt a betegség jelének tekintették.

A gyermek haját nem vágták le egyéves koráig, hogy ne legyen becstelen. Székely László csíkmenasági gyűjtése szerint hogy ne hulljon a haja, Csíkbánkfalván pedig hogy ne maradjon el a növekedésben. A köröm levágása a fizikai és erkölcsi fejlődést akadályozta volna. Székely László úgy véli, hogy mindez a nép integritásos gondolkozásáról vall, vagy a köröm mint rész egy az emberrel mint egésszel. A fehér hajról vagy tincsről úgy vélték Csíkjenőfalván, hogy a gyermek nagy úr lesz, Székely László ezt azzal magyarázza, hogy a szegényparasztság analógiás elképzelése szerint az urat és a „tudóst” fehér haj jellemzi.

Székely László a kisgyermek anyajegyének megnevezését is rögzítette kéziratában, ezek a következők: málna (*Rubusideaus* L.), Boldogasszonylapi (*Chrysanthemum balsamita* L.), szilva virág és mag (*Prunus domestica* L.), májfolt és macskacsicses anyajegy. Keletkezését azzal magyarázták, hogy az anya virágot, gyümölcsöt szedett, vagy ezeket beledobták az ölébe. Általános képzet volt, hogy az anya érzékeny, minden hatással van rá, különösen a természet, a növény- és állatvilág. Az anyajegyek gyógyításától tartózkodtak, úgy vélték, a gyermek halálához vezetne.

Akárcsak az szülő anya betegségeiről, úgy a kisgyermek betegségeiről is olvashatunk a kéziratban, hasonló tematika szerint, pontokba szedve, kissé magyarázva a kiváltó okaival vagy kezeléseivel. Elsőként olvashatunk a némaságról, amelyet az okozhatta, ha az anya eltitkolta áldott állapotát, ha két fogatlan gyermeket egymáshoz érintettek, vagy ha a gyermeket megfésülték. Ellene az utóbb felsoroltak tiltásával védekeztek.

Az angolkóros gyermeket „ebagosnak”, „szőrösnek” vagy „sorvadtnak” nevezték (*hirsutis unis*, *hypertrichosis congenita*). Ezt a betegséget fűrésztéssel kezelték. Székely László a következő gyógyító eljárást írja le a betegség kezelésére: a fűrésztőteknő jobb sarkára hamut, a balra sőt tesznek, ezt átlós alakban elütik, és ebben fürdetik meg a kisgyermeket. Székely László egy csíkjenőfalvi adatot közöl, amely szerint ez a betegség abból adódik, hogy a terhes asszony sóra ült az esztenán, emiatt a gyermeke teste „leveszett”, ettől lett szőrös, sorvadtnak, vagyis angolkóros.

A „csorbás” vagy „elnyútt szájú” gyermekeket Csíkkarcfalván paphoz vitték, hogy kilenc evangéliumot imádkozzon felette.

„Hűlés” ellen hathatósan bizonyult, ha a gyermek mellére avas hájat tettek, vagy egyszerűen csak arra figyeltek, hogy a gyermek fürdővizét ne oda öntsék, ahová vizelni szoktak.

Bélhurut, vagyis „gyomormenés” esetén szenesvizet itattak a beteg gyermekkel, vagy piros fonalat és korallperecet (*Coralium rubrum*) tettek a karjára gyógyítás céljából. Továbbá tejbe kevert bundafehérítővel és megőrölt bükkfakéreg (*Fagussilvatica* L.) teával gyógyították.

Hasgörcs esetén a gyermek teste „elszederjesedett”, vagy „mirigy szökött”. Köménymaggal (*Carum carvi* L.), cukorral, ánizsmaggal (*Pimpinella anisum* L.) gyógyították Csíkkarcfalván. Másutt a köldökére pálinkás borogatást raktak. Fo-

dormentateát (*Mentha piperate* Huds.), vermutot (*Artemisia absinthium* L.) itattak vele.

Gilizta esetén tejet forraltak, kitették a házból, az ablak elé helyezték, a gyermeket a házban az ablakhoz ültették, onnan szagoltatták vele a tejet.

Székely László csíkkarcfalvi gyűjtése szerint a székrekedés ellen a gyermek fürdővizének szappanlevét adták.

A kéziratban többször olvashatunk a farkashús hathatóságáról, amelyet szív-görcs esetén: „farkas hús levéről itatták a kisgyermeket”, kiütések ellen pedig farkashúst ettek: „Ha nem faltam volna farkashúst, a farkastályog előntött volna” – mesélte Székely Lászlónak egy csíkjenőfalvi asszony.

Ájulós gyermekhez „értőasszonyt” hívtak, aki a beteg fejére és mellére tett tányérra öntött, ami megmutatta, hogy mitől ijedt meg a gyerek. Ilyenkor a szenesvíz is hathatósan bizonyult. Másutt a pap áldozó borát öntötték a gyermek fejére.

Különböző bőrbetegségre égés után (villámláskor) maradt szenet tejföllel elkeverték, és azt kenték a bőrfelületre. Ótvar ellen a gyermek fürdővizébe hamut, sót, lent, nyírfá (*Betula pendula* Roth.), papsajt (*Malva neglecta* Wallr.), árvacsihán (*Lamium purpureum* L.) keverékét tették. Az ekcémás panaszokat „tyúkheverésnek” nevezték, úgy kezelték, hogy a kiütés helyéhez dörzsöltek egy kenyérbetét, majd azt egy tyúkkal megetették.

Annak érdekében, hogy elkerüljék a gyermek hátfájását, a földre fektették. A gyermek sápadtságát azzal magyarázták több helyen, hogy az anya sírba nézett. Néhány betegség okának tulajdonították a megcsodálást, ezért a látogatóba ment emberek megköpdösték a gyermeket, hogy ne legyen beteg vagy buta. Ha mégis megcsodálták a gyermeket, akkor öregasszonyt hívtak, aki imákat mondott a beteg felett, derül ki Székely László csíkszentkirályi gyűjtéséből.

Székely László úgy véli, hogy az általa tapasztalt és felgyűjtött hiedelmek és eljárások, amelyek a terhes anyát és a kisgyermeket célozták meg, részben azzal a ténnyel is magyarázható, hogy a gyermekhalandóság a 20. század első felében igencsak magas volt, amit a szerző statisztikai adatokkal is alátámaszt. Példaként említi Felcsík öt falvát: Csíkszentdomokost, Csíkszenttamást, Csíkjenőfalvát, Csíkkarcfalvát és Csíkdánfalvát, ahol 1909-től 1939-ig az összes elhunytból az egy éven aluli gyermekek 29,5%-a, az 1-4 éves gyermekek pedig 19,9%-a halálozott el. Ugyanezek a tendenciák terjedtek ki egész Csík területére.

Székely László fejezetének lezárásaképpen azt vizsgálja, hogy a terhes asszony és az újszülött egészségének védelme érdekében használt eljárások, tilalmak és egyéb elképzelések milyen szemléleten alapultak, illetve mi jellemezte azokat. Ennek szellemében nevezi meg elsőként a szerző az *analógiás és integrációs szemléletet*, például amikor az anya sírba néz, aminek eredménye, hogy a gyermeke sápadt lesz. *Mitikus, mágikus felfogás* is érzékelhető volt Székely László kutatása idején, hiszen számos mágikus gyógyító eljárást vagy ártó szellemekkel kapcsolatos hiedelmet sikerült rögzítenie, amelyeket kéziratában is olvashatunk. Továbbá a varázslat is többször megjelenik például egy-egy diagnosztizálás során, példaként említi a megcsodálás megállapítását önöntéses eljárással.

Annak okán, hogy a népi gyógyászatot orvostani ismerethiány jellemezte, jellemzően a tapasztalt, már többször bevált gyógymódokat alkalmazták. Például a gyógynövények felhasználhatóságai és hatásai is tapasztalás útján váltak ismeretessé a nép körében.

T. Székely László a terhes anya és az újszülött köré fonódó szokásokat ismerető fejezetében megnyilvánul, hogy a közölt helyszíni gyűjtések kéziratban való rögzítése és gyakori szó szerinti idézése nemcsak a néprajztudomány számára jelentősek, hanem éppoly fontos információi a nyelvészetnek, a természettudománynak, azon belül az etnoökológiának vagy akár az orvostudomány történetének is.

A cikk zárásaként elmondható tehát, hogy T. Székely László kéziratának forrásértéke megkérdőjelezhetetlen. Remélhetőleg mindezek bemutatása ismertebbé teszi a szerző munkásságát, és rámutat arra, hogy bármely tudományterületen kutató szakembernek fontos kiegészítő forrásanyagává válhatnak Székely László gyűjtött anyagai, kéziratai.

■ JEGYZETEK

1. Lásd még Székely László (1912–1982) *életpályája és szellemi hagyatéka*. In: Keszeg Vilmos–Szász István Szilárd–Zsigmond Júlia (szerk.): *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 22. Néprajzi intézmények, kutatások, életpályák*. Kriza János Néprajzi Társaság, Kvár, 2014. 421–436.
2. Lásd még T. Székely László: *Érdekes tájak a Bánságban és környékén*. A kötetet szerkesztette és jegyzetekkel ellátta Illés Mihály. Helyzet – Kép – Jel Könyvek 7. Sorozatszerkesztő Bodó Barna. Gordian Könyvkiadó, Temesvár, 2012. 112. Ennek recenziója: Szűcs Brigitta: Honismeret, 2013. 2 szám. *Székely László: Érdekes tájak a Bánságban és környékén*.
3. Ez a témát 2014. november 4-én a budapesti Semmelweis Orvostörténeti Könyvtárban rendezett Orvostörténeti konferencián mutattam be.
4. T. Székely László *Az életfordulók néprajza. A paraszttársadalom alkata az évfordulók csiki néprajzában* (1949) című bekötött, gépelt kézirata a Szegedi Tudományegyetem Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék Adattárában van elhelyezve. Digitalizálva fellelhető a Kriza János Néprajzi Társaság Archívumában.
5. Lásd Csonka-Takács Eszter: *A születési rítusok és hiedelmek szerepe a közösség kapcsolatrendszerében Gyimesközéplokon*. Doktori disszertáció, 2006. Forrás: <http://doktori.btk.elte.hu/folk/csonkatakacs/diss.pdf> (Letöltés: 2016.12.05, 07:15)
6. Vö. Balázs Lajos: *Szeretet fogott el a gyermek iránt*. A születés szokásvilága Csíkszentdomokoson. Monográfia. Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda, 1999; Balázs Lajos: *A vágy rítusai – rítusstratégiák*. A születés, házasság, halál szokásvilágának lelki hátteréről. Scientia Kiadó, Kvár, 2006. 60–61.
7. „Az anya az ősi állapotban lévő Természetet, az alkimisták primamateriá-ját szimbolizálja.” A „mag” és „magzat” szinonimaként jelenik meg. Mircea Eliade: *Misztikus születések*. Tanulmány néhány beavatástípusról. Európa Könyvkiadó, Bp., 1999. 113.
8. Vö. Benedek H. Erika: *Út az életbe. Világképelemzés csángó és székely közösségek születéshez fűződő hagyományai alapján*. Stúdió Könyvkiadó. Kvár, 1998. 18–23.
9. Karinca – kötény
10. Ülü – ölyv
11. Sétár – sajtár
12. Elpusztult állat húsa.